

Kunst- en vormgevingsstudenten leren hun artistieke praktijk te ontwikkelen door een verantwoordelijke rol te vervullen in een sociale omgeving. Belangrijk hierbij zijn cases: modules waarbij een klein groepje interdisciplinaire studenten, en ook de docent en onderzoeker zelf, zich onderdompelt in een sociale context.

Broodjes bakken in Hongerige Wolf

Hoe kunst en leren verbindt

In het kader van mijn promotieonderzoek vanuit Academie Minerva Groningen vond de eerste case plaats in het Oost-Groningse dorpje Hongerige Wolf (circa 80 inwoners). De studenten werkten vanuit een bestaand kunstproject, op uitnodiging van initiator en kunstenaar Peik Suyling en enkele bij het project betrokken dorpsbewoners. *Bakkerij de Eenvoud Hongerige Wolf e.o.* is een tot bakkerij omgebouwde bouwkeet.¹ Er wordt geen brood verkocht, het gaat om het gezamenlijk bakken. Daardoor raken mensen op een andere manier dan gebruikelijk in gesprek. Met de bakkerij als vertrekpunt kregen de studenten de opdracht de dialoog aan te gaan vanuit een handelend perspectief; het artistieke maakproces was een manier om in contact te komen met Hongerige Wolf en een rol als kunstenaar of ontwerper in deze omgeving te ontwikkelen. Al makend –

tekenend, schrijvend, fotograferend – werden thema's die spelen in het dorp onderzocht, zoals krimp, leefbaarheid, isolatie en verbinding. De resulterende kunstprojecten hebben mede het sociale weefsel van Hongerige Wolf dynamiek gegeven.

Kaartspel leidt tot gesprekken

Het kaartspel dat twee studenten bedachten, is een voorbeeld van zo'n project. Het is gebaseerd op ontmoetingen die de studenten hadden, gesprekken die ze voerden en ervaringen die ze opdeden in deze plattelandsgemeenschap. Op de kaarten staan foto's van de omgeving, citaten en vragen. Een belangrijk element was dat het spel werd gespeeld door dorpsbewoners, bij een van de deelnemers aan de keukentafel. Vijf mensen speelden het kaartspel door een kaart te pakken en de tekst voor te lezen of de foto te bekijken. Veel van de gesprekken die hierop volgden leidden tot reflecties op het wonen in Hongerige Wolf. Zo leidde de vraag 'Als iemand een auto nodig heeft, moet diegene dat dan vragen of bied je dat dan aan?' tot verschillende interessante reacties. De speler die de kaart trok, merkte op dat je vaak niet kunt weten of iemand een auto nodig heeft om bijvoorbeeld naar het ziekenhuis te gaan. Een ander bracht in, dat het uitlenen van haar auto geen drempel vormt, maar ze zou er wel moeite mee hebben zelf naar een buurtgenoot te stappen om te vragen of ze de auto mag lenen.

Het spel is behulpzaam in het helpen reflecteren op hoe de dorpsbewoners als groep individuen omgaan met kwesties die in hun plattelandsgemeenschap spelen. Deze komen, zoals de Poolse socioloog Zygmunt Bauman omschreef, voort uit een wereld waarin sociale en fysieke grenzen wegvallen en levens een fragmentarisch karakter hebben. De rol en positie die mensen hadden in de maatschappij, zijn niet meer vanzelfsprekend. We zijn niet meer geworteld in een afgebakende gemeenschap met duidelijke regels (Bauman 2012, 15-17). Dit blijkt ook uit hoe mensen het kaartspel spelen. Ze praten niet als mensen die onderdeel zijn van een bestendige gemeenschap waarin ze zijn geboren en hun rol is bepaald, maar eerder als mensen die toevallig in hetzelfde dorp wonen en alleen de geschiedenis delen van de periode die ze hier wonen.

De gesprekken die tijdens het spelen werden gevoerd, laten niet alleen zien hoe individueel en gefragmenteerd een dorpje als Hongerige Wolf is, maar ook hoe via een artistieke praktijk de betrokkenen andere gesprekken voeren dan ze normaal zouden doen. De dialogen brengen nieuwe perspectieven op de rollen en posities die mensen in de gemeenschap hebben. Hierdoor voelden deelnemers zich meer verbonden met zowel het dorp als de medebewoners. Zo vertelde een deelnemer na afloop dat de studentprojecten hebben laten zien hoe waardevol het is om in Hongerige Wolf te wonen en dat de inwoners via de kunst met andere ogen naar elkaar zijn gaan kijken.

Transpedagogy

Het educatieve karakter zat niet zozeer in kennisoverdracht of instructie, maar in het creëren van een setting waarin de studenten via de artistieke praktijk hun rol als kunstenaar of ontwerper in de gemeenschap konden ontwikkelen. In dialoog met de omgeving verweefden ze hun werk met de sociale context. De dynamiek, veroorzaakt door het gelijktijdig ontwikkelen van de individuele artistieke processen, beïnvloedde en verrijkte de onderlinge projecten, vergrootte de verantwoordelijkheid van studenten voor hun acties en creëerde eigenaarschap bij participerende bewoners. Deze non-hiërarchische, ontstaansgerichte, dialogische, procesmatige en participatieve setting is verwant aan hoe kunst en educatie samengaan in projecten die kunnen worden aangeduid als *transpedagogy*. Pablo Helguera, sociaal geëngageerd kunstenaar, signaleert dat transpedagogische praktijken simultaan ontstaan met twee belangrijke ontwikkelingen in het publieke domein: de ontwikkeling van een cultuur van collectief auteurschap dankzij de opkomst van sociale media en online *user-generated* contentplatforms en herwaardering van het lokale vanuit een bewustzijn van urgente sociale en ecologische kwesties. In Hongerige Wolf kunnen deze kwesties vertaald worden naar vergrijzing en het besef van de noodzaak van een energietransitie, ingegeven door de aardgaswinning in het gebied. Hieruit formuleert Helguera collectief leren en het lokale als twee pijlers van *transpedagogy* (Helguera 2010, 108). Deze pijlers vormden ook het fundament van de module in Hongerige →

Wolf: de artistieke praktijken als katalysators van het gemeenschappelijk leren van studenten en deelnemers, ingebed in de lokale gemeenschap van het Oost-Groningse dorp.

Projecten zoals de module in *Hongerige Wolf* waarin kunst en educatie met elkaar zijn verweven ontstaan vanuit de vloeibare situatie die Bauman schetst, waarin je de identiteit als een jas kunt aandoen en ophangen aan een *peg*, kapstok, naar keuze. De kapstok is het centrale punt van een gemeenschap die draait om een gemeenschappelijke fascinatie, interesse of frustratie. Dat kan een weblog zijn, een sportclub, dieet of idool. Omdat de ene *peg* gemakkelijk vervangen kan worden door de andere, zijn *peg communities* tijdelijk van aard (Bauman 2001, 112). Kunst is in deze transpedagogische projecten verweven met de sociale omgeving en de kwesties die zich hierin aandienen. Daaruit kunnen nieuwe relaties en verbanden in het sociale weefsel ontstaan. En daarom is, volgens Helguera, 'de relatie tussen pedagogie en kunst absoluut cruciaal, omdat pedagogie gaat over de nadruk op de belichaming van het proces, de dialoog, de uitwisseling, intersubjectieve communicatie en menselijke relaties' (Reed 2013). Via dit huwelijk van kunst en educatie kunnen kunstenaars vanuit een positie als buitenstaanders nieuwe inzichten en perspectieven bieden op het leven in een door *peg communities* gevormde samenleving. De projecten die vanuit de bakkerij in *Hongerige Wolf* ontstonden, creëerden ruimtes waarin bewoners konden zoeken naar een bestendiger basis voor de onderlinge relaties dan de *pegs* kunnen bieden. Deelnemers werden zich meer bewust van de aanwezigheid van mensen in hun dorp waar ze op kunnen rekenen. Zoals een van de bewoners zei, kwam de nadruk te liggen op degenen die er wel zijn, en niet op wie er niet willen meedoen.

Middel om de wereld te leren begrijpen

De wijze waarop Helguera pedagogie benadert gaat meer over leren dan over educatie. Educatie kan worden gedefinieerd als de structuren en systemen die het leren begeleiden, terwijl Helguera spreekt over verandering via het creëren van ervaringen (Cutler 2010). Het project in *Hongerige Wolf* was niet vrij van educatie. De structuren waren echter niet tevoren vastgesteld, maar bestonden uit het faciliteren van praktische

Bakkerij de Eenvoud
Hongerige Wolfe.o.
Fotografie:
Frederiek Bennema

zaken van waaruit organisch structuren en ritmes ontstonden. De bakkerij als centraal punt en ruimte om bijeen te komen, vormde met het reizen van en naar *Hongerige Wolf* de beginsituatie. Er ontstond al snel een ritme waarbij de studenten en docent gezamenlijk met de auto of trein naar de bakkerij reisden, gesprekken werden gevoerd terwijl Peik brood bakte, en studenten het dorp in trokken om te werken of met bewoners te praten. Vervolgens werden de acties besproken onder het genot van vers brood, en werd de terugreis aanvaard. Omdat de studenten terechtkwamen in een lopend kunstproject waren er altijd dorpsbewoners die tijdens de bezoeken in de bakkerij aanschoven. Aanvankelijk begrepen de vaste bezoekers niet precies wat de studenten kwamen doen. Echter, omdat de bakkerij als kunstproject de verwachting wekte dat er van hieruit iets anders of nieuws kon ontstaan, en de studenten zich voorstelden als studenten van een kunstacademie, fungeerde het als een katalysator van een collectief leerproces.

In de leerprocessen van de studenten was kennis van kunst en vormgeving een middel om de wereld te leren begrijpen, een element van de

transpedagogy (Helguera 2011, 80). Het leren ontwikkelen van de rol in de dorpsgemeenschap vond plaats door via de artistieke praktijk contact met de omgeving te maken en via open gesprekken. Een van de studenten ontpopte zich als dorpsdichter. Bij zijn eerste bezoek leende hij een vouwfiets waarmee hij naar de dijk fietste. Daar deed hij wat in hem opkwam: een verhaal schrijven over de eindeloze vergezichten, het slik, de boerderijen als eilanden in het lege landschap. Terug in de bakkerij las hij het verhaal voor. De deelnemers waren verrast hoe nauwkeurig en sprekend hij als nieuwkomer hun ervaring van het leven in de plattelandsgemeenschap verwoordde. Dit eerste verhaal en de gesprekken die hieruit ontsprongen, zetten de student tot meer verhalen en het bewuster innemen van de rol van dorpsdichter aan en boden de betrokkenen een manier om gemeenschappelijk te reflecteren op wat het betekent om in Hongerige Wolf te wonen.

Vloeibare samenleving

De transpedagogische elementen van de module in Hongerige Wolf maken het mogelijk dat de sociale leefwereld van de bewoners en de

kwesties die er spelen niet het onderwerp van het project zijn, maar onderdeel ervan. Het dialogische, procesmatige en participatieve karakter van het project is passend voor de vloeibare samenleving, omdat hierin vanuit de netwerken, *peg communities*, nieuwe patronen en verbanden ontstaan. De *peg communities* worden hierbij niet vervangen, maar het onderdompelen van de studenten in de gemeenschap en het gemeenschappelijk leren via de artistieke praktijk, veroorzaken een dynamiek waarbij deelnemers meer eigenaarschap ervaren over hun rol in de gemeenschap en van hieruit nieuwe relaties creëren. Zo kwamen enkele betrokkenen in actie om na het vertrek van de studenten het kaartspel te gaan spelen met mensen in omliggende dorpen. Hiermee zetten ze het leggen van verbindingen voort en wordt het project verduurzaamd. Dit project en de andere kunstprojecten zorgden ervoor dat betrokkenen bij *Bakkerij de Eenvoud Hongerige Wolf e.o.* geïnspireerd werden om met nieuwe energie de activiteiten in en met de bakkerij verder te ontwikkelen. ●

Literatuur

- Bauman, Z. (2012) *Vloeibare tijden: leven in een eeuw van onzekerheid*. Zoetermeer: Klement.
- Bauman, Z. (2001) 'On mass, individuals and peg communities'. In: *The Sociological Review*, jrg. 40, nr. 2, suppl., 102-113.
- Cutler A. (2010) 'What is to be done, Sandra? Learning in cultural institutions of the twenty-first century'. In: *Tate Papers*, nr. 13. (www.tate.org.uk/research/publications/tate-papers/13/what-is-to-be-done-sandra-learning-in-cultural-institutions-of-the-twenty-first-century)
- Helguera P. (2011) *Education for socially engaged art, a material and techniques handbook*. New York: Jorge Pinto Books.
- Helguera, P. (2010) 'Notes toward a transpedagogy'. In: *Art, architecture, pedagogy: experiments in learning*, 98-112.
- Reed, H. (2013) 'Bad education: Helen Reed interviews Pablo Helguera'. Op: www.thepedagogicalimpulse.com. (the pedagogicalimpulse.com/wp-content/uploads/2013/02/TPI_ABadEducation_HelenReed_PabloHelguera.pdf)

Noot

- 1 In 2013 strijken Peik Suyling (bakker en kunstenaar) en Sander van der Ham (psycholoog en denker) met *Bakkerij de Eenvoud* neer in Hongerige Wolf om deel te nemen aan het gelijknamige festival. Uit de hartelijke ontvangst ontstond in 2014 het plan voor het dorp een bakkerij op wielen aan te schaffen. De tweede bakkerij is door bewoners, Sander, Peik en vele anderen uit zowel Oost-Groningen als Amsterdam omgebouwd tot bakkerij met een oven van Groninger klei. De bakkerij functioneert nu als ontmoetingsplek voor dorpsbewoners, maar wordt ook op verzoek of initiatief van omwonenden naar andere plekken gereden.

Frederiek Bennema is docent en promovenda aan de Rijksuniversiteit Groningen en Hanzehogeschool Academie Minerva Groningen